

دو فصلنامه علمی تخصصی پژوهش در آموزش ابتدایی

سال دوم، شماره ۳، بهار و تابستان ۱۳۹۹. صفحات: ۷۵-۸۶

بررسی میزان توجه به تفکر انتقادی لیپمن در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه سوم ابتدایی

محدثه صفاریه*، زهرا عرب کرمانی

^۱ کارشناسی ارشد روان شناسی تربیتی دانشگاه سمنان، سمنان، ایران (نویسنده مسئول)

Email: Nastaran1392z@Gmail.com

^۲ کارشناسی علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان سمنان، سمنان، ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

دریافت: ۲۴ آبان ماه ۱۳۹۸

پذیرش: ۱ اردیبهشت ماه ۱۳۹۹

واژگان کلیدی:

تفکر انتقادی، تحلیل محتوا، لیپمن، مطالعات اجتماعی

هدف پژوهش حاضر بررسی میزان توجه به مقوله تفکر انتقادی لیپمن در کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی با روش تحلیل محتوا است. روش این تحقیق، توصیفی از نوع تحلیل محتوا است و جامعه آماری این پژوهش کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم دبستان در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ است. حجم نمونه برابر با حجم جامعه می باشد. در این تحقیق به منظور روایی صوری، از متخصصان در حوزه های مختلف استفاده شده است. ابزارهای این تحقیق با توجه به الگوی تفکر انتقادی لیپمن شش زیر مولفه دارد: سؤال کردن، تحلیل و ارزیابی، استدلال کردن، ارزیابی شواهد و اظهارات، تفسیر داده ها، قضاوت صحیح. واحد تحلیل، تمام جملات و تصاویر و سؤالات کتاب بوده است. نتایج تحلیل حاکی از آن است که کتاب مطالعات اجتماعی سوم دبستان، بیشترین توجه را به زیر مقوله تحلیل و ارزیابی و کمترین توجه را به زیر مؤلفه قضاوت صحیح داشته است که با توجه به اهمیت آن در زندگی روزمره، بهتر است به این مقوله بیشتر توجه شود.

Journal of Research in Elementary Education

Volume 2, Issue 3, Spring and Summer 2020. Pages: 75-86.

Investigating the Attention to Lipman's Critical Thinking in Elementary Third Grade Social Studies

Mohaddeseh Saffarieh*, Zahra Arab Kermani

¹ MSc in Educational Psychology, Semnan University, Semnan, Iran (Corresponding Author)

² B.Sc. of Educational Sciences, Semnan Farhangian University, Semnan, Iran

ARTICLE INFORMATION

Received: 15 November 2019

Accepted: 20 April 2020

Keywords:

Content Analysis, Critical Thinking
Lipman, Social Studies

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate the amount of attention to Lipman's critical thinking in elementary third grade social studies by content analysis method. The research method was descriptive content analysis and the statistical population of this study was third grade social studies textbook in academic year 2014-2015. Sample size is equal to community size. In this study, experts of different fields were used for face validity. The tools of this research are based on Lipman's Critical Thinking Model with 6 sub-components: questioning, analyzing and evaluating, reasoning, evaluating evidence and statements, data interpretation and sound judgment. The analysis unit consisted of all the sentences, pictures and questions in the book. The results of the analysis indicate that the third elementary school social studies textbook has received the most attention sub-category of analysis and evaluation, and the least attention has been paid to the component of sound judgment. Since it is important in daily life, more attention should be paid to it.

مقدمه

یکی از چالش‌های اساسی نظام آموزش و پرورش در ایران، نحوه سازگاری آن با شرایط جدید، به‌ویژه در آستانه ورود به جامعه اطلاعاتی است. از آن جا که یکی از وظایف نظام آموزشی، انتقال فرهنگ در جامعه است بنابراین آموزش و پرورش باید در انتقال فرهنگ جدید و ایجاد آگاهی در فراگیران بکوشد. به عبارتی اگر قرار است آموزش و پرورش در ایفای کارکردهای خود مؤثر واقع شود نمی‌تواند نسبت به این شرایط و تحولات، بی‌تفاوت باقی بماند. بدین منظور نظام آموزش و پرورش باید در تعیین و ترسیم «اهداف و رسالت‌های» خود بازاندیشی کند (Shahabi, 2005). یکی از این اهداف و رسالت‌ها، ایجاد و تقویت مهارت‌های تفکر انتقادی است که می‌تواند فرد را در برخورد با انبوه اطلاعات و تصمیم‌گیری درست در عرصه ورود به جامعه اطلاعاتی یاری دهد. به عبارت دیگر، فرد با این نوع تفکر می‌تواند توانایی تجزیه و تحلیل مطالب و تعیین میزان صحت و سقم آن‌ها را به دست آورد. در مورد تفکر انتقادی تعاریف متفاوتی ارائه شده است. در جدول زیر تعدادی از این تعاریف آورده شده است:

جدول ۱. تعاریف مختلف تفکر انتقادی

نام پژوهشگر	تعریف
گردآوری از استونر (۱۹۹۹)	از نظر ریچارد پائول (۱۹۹۲) یکی از کارشناسان طراز اول تفکر انتقادی، این تفکر عبارت است از هنر اندیشیدن درباره تفکران، وقتی که شما می‌اندیشید تا تفکر خود را بهتر کنید؛ یعنی آن را روشن تر، درست تر و قابل توجه تر بیان کنید. تعریف دیگر مربوط به انجمن روان شناسی آمریکا است که استونر گردآوری کرده و به شرح زیر است: ما تفکر انتقادی را این گونه درک می‌کنیم که باید قضاوت خود ساخته و هدفمندی باشد که منجر به تفسیر، تحلیل، ارزیابی و استنباط شود. علاوه بر این توضیحی را که در بر می‌گیرد متکی بر دلیل و مدرک، توضیح مفهومی، منظم و قانونمند با ملاحظات متنی که بر پایه قضاوت انجام شده است باشد.
جان چافی (۱۹۹۴)	تفکر انتقادی فرایند تفکر را با روش و قاعده کشف می‌کند که این نه تنها به معنای تعمق هدفمندانه است، بلکه آموختن مدرک و منطقی است که ما و دیگران از آن استفاده می‌کنیم (Johnson, 2002).
انیس (۱۹۸۵)	تفکر مستدل و تیزبینانه درباره این که چه چیزی را باور کنیم و چه اعمالی را انجام دهیم
وولفولک (۱۹۹۵)	ارزیابی تصمیمات از راه بررسی منطقی و منظم مسائل، شواهد راه حل‌هاست (Seif, 2000).
گردآوری از باربارا فولر ^۴	لیندزی هال و تامسون (۱۹۸۷): تفکر انتقادی عبارت از آموختن و بررسی قابلیت کارآیی راه حل‌های پیشنهاد شده است. نوریز (۱۹۸۵): تصمیم‌گیری عقلانی است درباره این که چه چیزی را باید باور کرد و چه چیزی را نباید باور کرد. سیمون و کاپلن (۱۹۸۹): تفکر انتقادی صورت‌بندی استنتاج‌های منطقی است. استل و استل (۱۹۹۱): تفکر انتقادی توسعه الگوهای استدلال منسجم و منطقی است.
موره و پاکر (۱۹۹۴)	تفکر انتقادی تعیین هوشیارانه و آگاهانه پذیرفتن و رد کردن یا قضاوت معلق است (Abbasi Yadkouri, 2002).
هاشمیان نژاد (۱۳۸۰)	تفکری است مستدل و منطقی به منظور بررسی و تجدید نظر عقاید، نظرات، اعمال و تصمیم‌گیری درباره آن‌ها بر مبنای دلایل و شواهد مؤید آن‌ها و نتایج درست و منطقی که پیامد آن‌هاست.
انیس (۲۰۰۰)	نوعی تفکر منطقی و مستدل است که در تصمیم‌گیری، قبول باورها و یا انجام امور دخالت دارد و شامل اعمالی مانند فرضیه‌سازی، روش‌های مختلف نگرستن به مسائل و مشکلات و راه‌حل‌های احتمالی و طرح نقشه‌های مختلف برای بررسی امور است
گزارش پایانی پیمایش	مجموعه توانایی‌های شناختی و عاطفی که فرد را در جهت فهم، تحلیل و ارزشیابی صحیح از موقعیت‌های مختلف ارائه

¹ Smith-Stoner

² Richard Paul

³ John Chaffee

⁴ Barbara Fowler

⁵ Lindzy, Hall & Thomson

⁶ Norris

⁷ Simon & Caplan

⁸ Stel & Stel

⁹ Moore & Paker

¹ Ennis

دلفی (۱۹۹۰)، انجمن می‌دهد. در، تفکر انتقادی را این گونه تعریف کرده است: تفکر انتقادی قضاوتی هدفمند و خود تنظیم کننده است که نتایج آن تفسیر، تحلیل، ارزشیابی و استنباط است (Akhundzadeh & et al, 2012).

تعاریف متعددی که در بالا به آن‌ها اشاره شد همه بر این نکته تأکید می‌کنند که «هسته اصلی چنین تفکری توانایی و میل به جمع آوری، ارزیابی و استفاده مؤثر از اطلاعات است». توجه به تفکر انتقادی، موضوعی است که مورد توجه پژوهشگران بسیاری قرار گرفته است. در این زمینه می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره نمود:

عصاره، امام جمعه و اکرامی (Osareh & Imam jomeh & Akrami, 2015) تحقیقی تحت عنوان بررسی جایگاه تفکر انتقادی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی انجام دادند. ابزارهای این پژوهش فرم تحلیل محتوا است که بر اساس مؤلفه‌های تفکر انتقادی لیپمن تنظیم شده است. نتایج حاکی از آن بود که بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه تحلیل و ارزیابی (۱۸٪) و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه صراحت داشتن (۵٪) است. همچنین از مجموع کل واحدهای دارای مؤلفه‌های تفکر انتقادی و فاقد آن در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی که ۵۶۲ واحد متن و فعالیت و تصویر می‌باشد ۳۶۱ واحد آن یعنی (۶۴٪) دارای مؤلفه‌های تفکر انتقادی است. بنابراین در جهت پرورش هر چه بهتر تفکر انتقادی باید به اصل تناسب در به کارگیری مؤلفه‌ها و همچنین محتوای متن و فعالیت و تصاویر توجه بیشتری شود.

کریمیان، ناطقی و سیفی (Karimian & Nateghi & Seifi, 2017) پژوهشی با عنوان «ارزیابی و تحلیل محتوای کتب هدیه‌های آسمان بر مبنای مهارت‌های تفکر انتقادی» انجام دادند. ابزار جمع آوری اطلاعات (چک لیست) محقق ساخته بر اساس مؤلفه‌های لیپمن با روایی صوری متخصصین است. تحلیل داده‌های جمع آوری شده از متون کتاب‌های مذکور نشان داد: میزان توجه کتب در پایه‌های تحصیلی به مهارت‌های تفکر انتقادی در سطوح مختلف (تجزیه و تحلیل، ترکیب، ارزشیابی، توضیح) متفاوت است. سطح تجزیه و تحلیل و ارزشیابی در خصوص مهارت‌های تفکر انتقادی در کل کتاب‌ها پایین‌تر از حد مطلوب است. مهارت ترکیب از مهارت‌های تفکر انتقادی در کتب هدیه‌های آسمان، کمتر از حد انتظار است. مهارت توضیح از مهارت‌های تفکر انتقادی در کتب هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی گر چه نسبت به دیگر مهارت‌ها بالاتر است؛ ولی کمتر از حد انتظار است. به طور کلی در کتب هدیه‌های آسمانی، میزان توجه به مهارت‌های تفکر انتقادی در سطح پایین است. سرابندی و خسروی طناک (Sarabandi & Khosravi Tanak, 2018) مقاله‌ای با عنوان «تحلیل محتوای کتاب ریاضی اول ابتدایی بر اساس تفکر انتقادی لیپمن» انجام دادند. ابزار جمع آوری داده‌ها در این تحقیق فرم تحلیل محتوا با توجه به مؤلفه‌های تفکر انتقادی لیپمن است. به منظور تعیین روایی ابزار تحقیق از دیدگاه صاحب‌نظران و متخصصان تعلیم و تربیت استفاده گردید. برای تحلیل محتوا از یک فرم کدگذاری شده استفاده گردید، در مرحله اول واحدهای فعال و غیر فعال کتاب‌های ریاضی پایه اول ابتدایی مشخص گردید، در مرحله دوم واحدهای غیرفعال حذف گردید و در مرحله بعد واحدهای فعال بر مبنای مؤلفه‌های تفکر انتقادی لیپمن کدگذاری شدند و در نهایت داده‌های حاصل از یافته‌های تحقیق با استفاده از آمار توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاصل از پژوهش حاکی از آن است که به مؤلفه‌های تفکر انتقادی لیپمن به میزان متعادل توجه نشده است. در کتاب ریاضی پایه اول ابتدایی به مؤلفه مهارت سؤال کردن بیشتر از سایر مؤلفه‌های تفکر انتقادی توجه شده است. کمترین توجه به مؤلفه مهارت قضاوت صحیح درباره مسئله‌ها شده است.

با مروری بر پژوهش‌های فوق این نتیجه قابل استنتاج است که روابط موجود در مدارس عمدتاً مبتنی بر ارائه اطلاعات خام به طور یک طرفه بدون هیچ نوع پردازش اطلاعات و بدون تحریک قدرت نقادی و خلاقیت آن‌ها می‌باشد (Shahabi, 2005). طبق ادبیات نظری و پیشینه پژوهش، محتوای برنامه‌های درسی، عنصری مهم در زمینه ایجاد تفکر انتقادی محسوب می‌شوند، از

این رو باید محتوای یادگیری موجبات تفکر عمیق و انتقادی آنها را فراهم آورد. برای رسیدن به این مطلوب محتوای کتب درسی باید به گونه‌ای اصلاح و بازنگری شوند که نتیجه آن این باشد که دانش‌آموزان در رابطه با موضوعات مختلف درسی و غیردرسی بدون تفکر و سنجیدن جوانب مختلف آن تصمیم‌گیری نکنند و تفکر انتقادی را برای رسیدن به موفقیت در تحصیل و زندگی اجتماعی، چراغ راه خویش قرار دهند. توجه به این امر از این جهت مهم است که پیچیدگی‌های زندگی معاصر نیاز شدیدی به عقلانیت انسان ایجاد کرده است. آنچه انسان را تهدید می‌کند کمبود دانش نیست بلکه ضعف و کاستی در عقلانیت است (Del Negro, 2017). لذا با توجه به رشد سریع اطلاعات و لزوم آگاهی از جدیدترین یافته‌ها در جهان امروز، لازم است به پرورش تفکر انتقادی در افراد به منزله یکی از هدف‌های اصلی تعلیم و تربیت بیشتر توجه شود. به طور کلی می‌توان گفت تفکر انتقادی به دلیل ویژگی‌های زیر دارای اهمیت است: یکی از ابعاد اساسی وجود انسان است و پرورش آن سبب رشد آدمی می‌شود، با ویژگی‌های عقلانی انسان مانند کنجکاوی و ترقی طلبی منطبق است، کاربردی کردن یادگیری بر اساس فعالیت خود یادگیرنده انجام می‌شود، متناسب با ویژگی‌های عصر فرا صنعتی و تغییر و تحول فزاینده آن است، برگرفته از اهداف اساسی تعلیم و تربیت است (Thomson, 2003).

والش و پول (1988) بیان می‌دارند تفکر انتقادی مهارتی است که ممکن است در هر فردی پیشرفت پیدا کند، به هر حال تفکر انتقادی چیزی نیست که ضرورتاً با رشد افراد همراه شود، بلکه باید آموزش داده شود. به عقیده مایرز (2008) در عصری که کتاب‌های درسی به سرعت کهنه می‌شوند و نوآوری دائماً تجربه می‌شود، اهداف نهایی و کلی آموزش و پرورش ناگزیر باید تغییر یابد، به عبارت دیگر روش‌های سنتی تدریس و یادگیری یعنی جایگاه منفعل فراگیران در محیط آموزشی و تکیه بر پر کردن ذهن از داده‌ها، دیگر جوابگوی نیازهای تربیتی نسل حاضر و آینده نخواهد بود و برای تربیت صحیح فراگیران نیاز است تا آنها آزادانه، خلاقانه و نقادانه و به طور علمی بیندیشند. در راستای پرورش تفکر انتقادی در دانش‌آموزان، هم مسئولان عملی (معلمان) و محیط آموزشی و هم مواد درسی مؤثر خواهند بود. این امر یکی از هدف‌هایی است که به یک ماده درسی به تنهایی مربوط نمی‌شود، بلکه هر آموزش و پرورش با این هدف ارتباط دارد و محتوا به عنوان وسیله دستیابی به آموزش و پرورش باید از وسعت لازم برخوردار باشد، یعنی مفاهیم، مهارت‌ها و نگرش‌ها باید طوری انتخاب شوند که با اهداف اساسی سنخیت داشته باشند. اهداف تربیتی پرورش انسان کاوشگر، نقاد و فعال از جمله اهدافی هستند که باید در همه دروس دوره ابتدایی تحقق یابند (Maleki, 1954).

یکی از متفکرانی که توجه ویژه‌ای به مبحث تفکر انتقادی و آموزش آن داشته، متیو لیپمن است. بر اساس گفته‌های لیپمن تفکر انتقادی به نتیجه‌گیری در مورد مهارت‌های شناختی و هوشمندانه مورد نیاز برای شناسایی مؤثر، تجزیه و تحلیل و دلایل منطقی پرداخته و تصمیمات هوشمندانه‌ای در مورد اینکه چه چیزی را باور کنیم و چه کار باید انجام دهیم گرفته می‌شود. لیپمن میان تفکر عادی و تفکر انتقادی تمیز قائل می‌شود. تفکر عادی، ساده است و ملاکی ندارد اما تفکر انتقادی، پیچیده‌تر و بر پایه ملاک‌های عینی است. می‌توانیم تفاوت‌های میان تفکر عادی و تفکر انتقادی از دیدگاه لیپمن را در جدول زیر مشخص و آن‌ها را با هم مقایسه کنیم (Maleki & Habibipour, 2008):

جدول ۲. مقایسه تفکر عادی و تفکر انتقادی از دیدگاه لیپمن

تفکر عادی	تفکر انتقادی	توضیح
حدس زدن	تخمین زدن	حدس اتفاقی و خودبه‌خودی است درحالی‌که تخمین مبتنی بر فرآیندهای تفکر ارادی است که با داده‌ها پشتیبانی می‌شوند. پرواضح است که بین حدس و تخمین تفاوت بسیاری وجود دارد. این تفاوت بین نتیجه‌گیری‌های غیررسمی و نتیجه‌گیری‌های آگاهانه است.
ترجیح دادن	ارزشیابی کردن	ارزشیابی داوری بر اساس اهمیت، ارزش یا کیفیت است ولی ترجیح دادن انتخاب بهترین بر اساس علائق شخصی است.
گروه‌بندی	طبقه‌بندی	در گروه‌بندی مجموعه‌ای از اشیاء، افراد در یک گروه قرار داده می‌شوند. در طبقه‌بندی قرارگیری افراد و اشیاء در هر طبقه برحسب ویژگی‌های مشترک است.
باورکردن	فرض کردن	در باور کردن فرد تمامی حقایق را می‌پذیرد و آن را قبول می‌کند هر چند ممکن است اشتباه باشد ولی در فرض کردن فرد می‌داند که ممکن است فرض او اشتباه باشد.
استنتاج	استنتاج منطقی	در استنتاج منطقی از مقدماتی منطقی نتیجه یا نتایجی گرفته می‌شود. در این نوع استنتاج پیش‌داوری‌های ذهنی نباید بر قضاوت و نتیجه‌گیری تأثیر بگذارد؛ چرا که این فرآیند را از شیوه منطقی خود خارج می‌کند و باعث نتیجه‌گیری نادرست می‌شود. در استنتاج منطقی حرکت ذهنی از جزء به سوی کل است؛ بدین ترتیب که از مقدماتی جزئی نتیجه کلی گرفته می‌شود. همچنین توانایی تفکیک مقدمات و داده‌ها از نتیجه کلی حائز اهمیت است.
مفاهیم هم‌خوان	اصول درک شده	تفکر انتقادی یک فرایند است یک نتیجه و پرسش از اصول وضع شده را در بر می‌گیرد. این امر مهم است که دانش‌آموز زمینه تدریس مسائل را درک کند (و اصول موضوعه اساسی)
توجه به ارتباطات	توجه به روابط متقابل	در تفکر انتقادی به روابط دو سویه و متقابل توجه می‌گردد.
تصورکردن	فرض کردن	تصور کردن حدس زدن در مورد پدیده‌های شناخته شده است. فرض کردن حدسی است که با مشاهده و آزمایش بیشتر همراه است.
پیشنهاد بدون دلیل	پیشنهاد با دلیل	در تفکر عادی پیشنهاد و راه حل‌های فرد بدون هیچ دلیلی بیان می‌شود، ولی در تفکر انتقادی پیشنهادها با دلیلی منطقی ارائه می‌گردد.
قضاوت بدون معیار	قضاوت با معیار	هدف تفکر انتقادی قضاوت نمودن بر اساس مدرک (حقیقت) است نه بر مبنای گمان (حدس زدن) (Bahrami, 2002).

متیو لیپمن برنامه فلسفه برای کودکان و نوجوانان را طراحی کرد و به منظور آموزش تفکر انتقادی به تعیین موازین و ملاک و قواعدی برای ارزیابی تفکر خود پرداخت. بدین منظور از میان پژوهشگران تفکر انتقادی، لیپمن در این پژوهش مورد توجه قرار می‌گیرد. لیپمن از معلمان می‌خواهد تا تغییرات (حرکت از تفکر عادی به سمت تفکر انتقادی) در دانش‌آموزان پدید آورند. کتاب مطالعات اجتماعی نیز جزو مواد درسی بسیار مهم در دوره ابتدایی یعنی فصل تفکر انتزاعی و چالش‌های هویت است که تعامل فرد و اجتماع را بررسی می‌کند و نقش اصلی آن آموزش برقراری ارتباط صحیح با جامعه و اطرافیان است (Yakubi & Maroufi, 2011) مسئله اساسی و مهم این پژوهش بررسی میزان توجه به مولفه‌های تفکر انتقادی در محتوای این برنامه درسی اثرگذار در روند زندگی دانش‌آموزان و پاسخگویی به این سوال است که تا چه حد محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بر پرورش مهارت‌های تفکر انتقادی تأکید دارد؟

از توضیحات بالا و مقایسه دو به دو بین مؤلفه‌های تفکر عادی و تفکر انتقادی مشخص می‌گردد که تفاوت اصلی این دو نوع تفکر، در منطقی و هوشمندانه فکر کردن می‌باشد. می‌توان بر اساس آنچه گفته شده است چند معیار را برای تفکر انتقادی به این شرح استنتاج نمود. در ادامه مؤلفه‌های تفکر انتقادی از دید لیپمن مورد توجه قرار می‌گیرد:

پرسش‌گری: بدین معناست که فرد در مواجهه با عقاید و نظرات دیگران به طرح سوال‌های جالب می‌پردازد و سعی در دانستن چیزهای جدید دارد و با طرح سوالات روشن‌کننده و چالش‌برانگیز، به جستجو و تحقیق می‌پردازد. لیپمن (۲۰۰۳) در کتاب «تفکر در آموزش و پرورش» به کرات از کلمه «inquiry» به معنای سوال، پرسش، پرس‌وجو، استفسار، تحقیق و جستجو،

به عنوان یکی از ویژگی‌های تفکر انتقادی یاد کرده است. نیدلز معتقد است که این مهارت شامل تشخیص دیدگاه‌های اصلی مسئله، مقایسه شباهت‌ها و تفاوت‌ها، تشخیص اطلاعات مربوط به یک مسئله و تنظیم سوال‌های مناسب می‌باشد.

تحلیل و ارزیابی: تجزیه مطالب به اجزای تشکیل دهنده آن و تحلیل روابط بین اجزای آن به طوری که ساختار سازمانی آن قابل فهم باشد اطلاق می‌گردد. طبقه‌بندی کردن، پیدا کردن شباهت‌ها و تفاوت‌های اساسی و فهمیدن اصول کلی هر عقیده از ویژگی‌های تحلیل و ارزیابی است. مایرز (۱۳۹۰) معتقد است که تفکر انتقادی غالباً در هر رشته، شکل حل مسئله یا تحلیل و ارزیابی به خود می‌گیرد.

استدلال کردن: منظور از استدلال کردن آن است که ارائه مباحث همراه با دلیل باشد و دلیل آوردن از توجیه غیرمدلل متمایز شود. روبرت انیس تفکر انتقادی را «تفکر مستدل و تیزبینانه درباره این که چه چیزی را باور کنیم و چه اعمالی را انجام دهیم، تعریف کرده است (Lipman, 1988).

ارزیابی شواهد و مدارک: منظور این است که مدارک شواهد، نظرات، اطلاعات و منابعی را که آن اطلاعات را فراهم می‌کند، ارزیابی شود و درستی یا نادرستی و یا اعتبار و ارزش آن‌ها مورد بررسی قرار گیرد.

تفسیر: منظور از تفسیر، تمایز قائل شدن بین معانی متفاوت یک واژه، دقت در به کارگیری تعمیم‌ها، بی‌طرفی در اظهار نظر منطقی، عرضه چشم‌اندازهای متعدد و متفاوت، نقد و بررسی راه‌حل‌های مورد استفاده می‌باشد. فسیونه تفسیر را ادراک و توضیح معنا یا دلالت نوع گسترده‌ای از تجارب، موقعیت‌ها، داده‌ها، رویدادها، داورهای، آداب و رسوم، باورها، عقاید و گرایش‌ها یا معیارها و ملاک‌ها می‌داند.

تعریف عملیاتی مقوله‌های تفکر انتقادی:

سؤال کردن: پرسیدن سؤالات مناسب از خود و دیگران برای فهم دقیق‌تر مطالب. در این پژوهش عبارت است از طرح سؤالات روشن کننده از سوی دانش‌آموزان در خصوص مطالب مطالعات اجتماعی.

مهارت تحلیل و ارزیابی: تحلیل: تجزیه مطالب به بخش‌های کوچک‌تر برای فهم بیشتر و ارزیابی: بررسی هر موضوع یا عقیده بر حسب مبانی، اصول، شواهد و نتایج مربوط به موضوع.

مهارت استدلال کردن: استنتاج اطلاعات مطابق با قوانین منطق به گونه‌ای که اعتبار یک دیدگاه یا اظهار نظر را نشان می‌دهد. ارائه مباحث به صورت مدلل.

مهارت ارزیابی شواهد: ارزیابی شواهد و مدارک و حقایق اظهار شده. گزینش شواهد و مدارک واقعی و مربوط برای به کارگیری استدلال‌ها و قضاوت‌ها.

مهارت تفسیر: در این پژوهش عبارت است از نقد و بررسی راه‌حل‌های مورد استفاده برای حل مسائل (Taheri, 2009).

مهارت قضاوت صحیح: این مهارت شامل توانایی رسیدن به نتیجه‌گیری منطقی و اتخاذ تصمیمات باکیفیت بر پایه اطلاعات موجود است. در این پژوهش عبارت است از استفاده از معیارها و داده‌هایی که در اختیار دانش‌آموزان است برای دستیابی به قضاوت صحیح.

میزان توجه به مؤلفه پرسشگری در اهداف و محتوای کتاب درسی مطالعات اجتماعی در مقطع پنجم ابتدایی چه قدر است؟

میزان توجه به مؤلفه تحلیل و ارزیابی در اهداف و محتوای کتاب درسی مطالعات اجتماعی در مقطع پنجم ابتدایی چه قدر است؟

میزان توجه به مؤلفه استدلال کردن در اهداف و محتوای کتاب درسی مطالعات اجتماعی در مقطع پنجم ابتدایی چه قدر است؟

میزان توجه به مؤلفه ارزیابی شواهد و مدارک در اهداف و محتوای کتاب درسی مطالعات اجتماعی در مقطع پنجم ابتدایی چه قدر است؟

میزان توجه به مؤلفه تفسیر در اهداف و محتوای کتاب درسی مطالعات اجتماعی در مقطع پنجم ابتدایی چه قدر است؟

میزان توجه به مؤلفه قضاوت صحیح در اهداف و محتوای کتاب درسی مطالعات اجتماعی در مقطع پنجم ابتدایی چه قدر است؟

روش شناسی پژوهش

در بخش روش شناسی لازم است برخی واژه‌های مورد نیاز به طور عملیاتی تعریف گردند:

محتوا: محتوا عبارت است از مجموعه مفاهیم، مهارت‌ها و گرایش‌هایی که از سوی برنامه‌ریزان انتخاب و سازماندهی می‌شود و در عین حال محتوای آثار حاصل از فعالیت‌های یاددهی - یادگیری معلم و شاگرد را نیز در بر می‌گیرد. (Maleki, 2007). منظور از محتوا در این تحقیق محتوای کتاب اجتماعی پایه سوم ابتدایی، چاپ ۱۳۹۴، تدوین دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی وزارت آموزش و پرورش است.

کتاب درسی: کتاب‌هایی که به عنوان منبع آموزش مواد درسی مختلف در اختیار دانش‌آموزان و معلمان قرار می‌گیرد و در دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی وزارت آموزش و پرورش تهیه می‌شود.

تحلیل محتوا: یک پژوهش منظم است برای توصیف عینی و کلی محتوای کتاب‌ها و متون برنامه درسی و یا مقایسه پیام‌ها و ساختار محتوا با اهداف برنامه درسی. در این تحقیق محتوا شامل متن، تصاویر، کاربرگ‌های کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم است. ابزار این تحقیق فرم تحلیل محتوای محقق ساخته با توجه به الگوی تفکر انتقادی لیپمن است که در این الگو، یک مؤلفه و ۶ شاخص (زیر مؤلفه) قرار دارد. روایی و پایایی این ابزار را سه نفر از متخصصان در حوزه‌های برنامه‌ریزی، علوم اجتماعی و مدیریت آموزشی تأیید کردند.

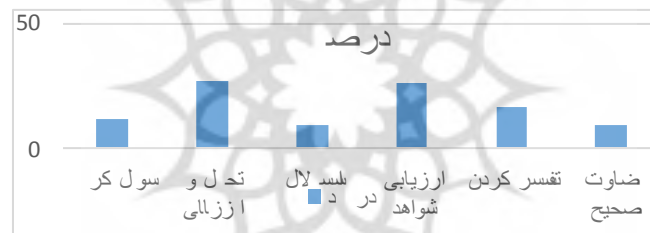
روش کار تحلیل محتوا شامل ۱۰ مرحله است که عبارتند از: (۱) طرح هدف، مسئله و سؤالات تحقیق (۲) انتخاب واحد تحقیق (۳) ساختن مقوله‌ها و زیر مقوله‌های تحقیق (۴) تعیین جامعه آماری داده‌ها (۵) کد گذاری و جمع‌آوری داده‌ها (۶) کنترل صحت کد گذاری کد گزاران (۷) پایایی و روایی تحقیق (۸) آزمون‌های آماری (۹) تجزیه و تحلیل داده‌ها (۱۰) خلاصه و نتیجه‌گیری (شعبانی، ۱۳۹۰). بنابراین روند کار این پژوهش بر اساس این مراحل انجام گردید. با توجه به هدف پژوهش (بررسی میزان توجه به تفکر انتقادی لیپمن در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه سوم ابتدایی)، این مطالعه یک پژوهش توصیفی به حساب می‌آید و از نوع روش تحلیل محتوا است. جامعه آماری این پژوهش کتاب درسی تعلیمات اجتماعی پایه سوم ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۴ شامل ۲۳ درس و ۷ فصل و صفحات ۱ تا ۹۷ کتاب درسی بود و حجم نمونه با حجم جامعه برابر بود؛ چرا که هدف پژوهشگران

بررسی مقوله تفکر انتقادی در تمام کتاب تعلیمات اجتماعی بود. بنابراین زیرمقوله‌های سؤال کردن، تحلیل و ارزیابی، استدلال کردن، ارزیابی شواهد و اظهارات، تفسیر کردن، قضاوت صحیح در تمام کتاب (متن - تصاویر - کاربرگ ها) مورد بررسی قرار گرفت. سپس تعداد فراوانی‌های هر مقوله محاسبه شد. در تحلیل داده‌های حاصل از این پژوهش مفروضات آمار توصیفی به ویژه فراوانی، درصد، جدول و نمودار استفاده شد. با تعیین فراوانی هر کدام از مقوله‌ها و تبدیل آن‌ها به درصد و نمودار، میزان توجه به هر مقوله مشخص گردید.

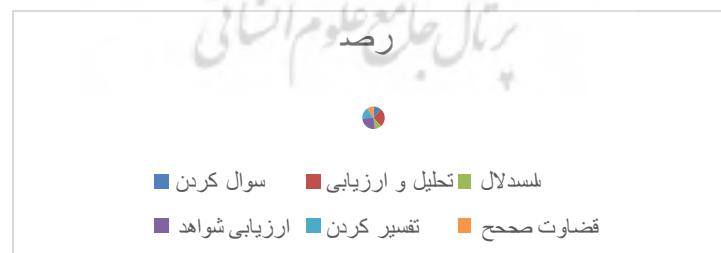
یافته‌های پژوهش

جدول شماره ۳. جدول فراوانی مقوله‌های انتقادی لیپمن و زیر مقوله‌های آن

زیر مقوله	سؤال کردن	تحلیل و ارزیابی	استدلال کردن	ارزیابی شواهد	تفسیر کردن	قضاوت صحیح
متن	۲۴	۴۸	۲۰	۵۴	۲۶	۱۹
تصاویر	۷	۲۲	۱	۱۵	۲۰	۲
کاربرگ	۲	۱۰	۷	۸	۲	۷
جمع هر مقوله	۳۳	۸۰	۲۸	۷۷	۴۸	۲۸
درصد	۱۱,۲۲	۲۷,۲۱	۹,۵۲	۲۶,۱۹	۱۶,۳۲	۹,۵۲
مجموع	۲۹۴					

نمودار شماره ۱. درصد فراوانی مقوله‌های تفکر انتقادی لیپمن و زیر مقوله‌های آن

نمودار شماره ۲. درصد فراوانی مقوله‌های تفکر انتقادی لیپمن در نمودار دایره‌ای

با توجه به نمودارها و جدول فوق کمترین درصد فراوانی مربوط به قضاوت کردن و بیشترین درصد فراوانی مربوط به زیر مقوله تحلیل و ارزیابی است. وجود تعداد زیادی سؤالات تحلیلی در قالب عناوینی چون «جست‌وجو کنید»، «گفت‌وگو کنید»، «به کار بندیم» و «کامل کنید» گواه بر این مدعاست.

جدول شماره ۳: مصادیق تحلیل محتوا

زیر مقوله	سؤال	تحلیل و ارزیابی	استدلال کردن	ارزیابی شواهد	تفسیر کردن	قضاوت صحیح
متن	۳۶،۷۶،۷۴،۵۲،۵۸،۳۶ ۴۹،۵۱،۴۱ ۴۰،۴۷،۳۹،۳۸	۴۹،۴۷،۳۸	ص ۷۴،۵۲،۴۴،۴۱،۴۰ ۳۸		۶۲،۴۲،۴۰	۶۱،۳۹،۳۸
تصاویر		۶۱	ص ۷۴،۶۶	۳۷ و ۳۸	ص ۷۳،۷۲،۷۰،۶۸،۶۷،۶۰،۵۸ ۵۱،۵۶،۵۷،۵۱،۴۸،۳۷،۳۶	ص ۶۵
کاربرگ	شماره ۲۰،۱۹،۱۴،۱۳				۱۵	۱۶

نمونه ای از صفحات کتاب مطالعات به عنوان نمونه :

جدول شماره ۴: تحلیل محتوا نمونه ای از صفحات کتاب

شماره صفحه	نوع مؤلفه تفکر انتقادی	سؤال
۷۴	سؤال کردن	در مدرسه شما چه کسانی پلیس مدرسه هستند؟ آن ها چه کارهایی انجام می دهند؟ مشاهده و پرس و جو کنید.
کاربرگ شماره ۱۹	تحلیل و ارزیابی	تابلوهای زیر را رنگ کنید.
کاربرگ شماره ۲۰	تحلیل و ارزیابی	شماره هر تصویر را کنار * بنویس.
۷۴	استدلال کردن	در چه مواقعی می توانیم از پلیس کمک بگیریم؟ همیار پلیس کیست و چه کاری انجام می دهد؟
۷۴	استدلال کردن	اگر معلم شما پلیس را به کلاس دعوت کند چه سؤالاتی را می پرسید؟ هم فکری کنید و هر گروه چند سؤال مطرح کنید.
۷۳ و ۷۲ و ۷۰	تفسیر کردن	نکات جدول زیر را بخوانید و تصویر هر کدام را در صفحه ۷۲ و ۷۳ پیدا کنید و شماره آن را در جدول بنویسید یا برای هر شماره توضیحی بنویسید.
۶۸	تحلیل و ارزیابی	آیا تاکنون به کسی نامه ای نوشته اید که آن را پست کرده باشید؟ آیا تاکنون فکر کرده اید چگونه این نامه به دست دوست یا فامیل شما که در فاصله ای خیلی دور از شما زندگی می کند، می رسد؟
۶۶	استدلال کردن	در یک صبح آفتابی با کمک معلم خود، جهت های اصلی را در حیاط مدرسه پیدا کنید. جهت یابی را در حیاط تمرین کنید. ۲- جهت ها را بنویسید. کامیون به کدام سمت می رود؟ پسر به کدام سمت نگاه می کند؟ کشاورزان رو به کدام جهت ایستاده اند؟ گوسفندان به کدام سمت حرکت می کنند؟
۶۷	تفسیر کردن	آیا می توانید از روی نقشه صفحه ی قبل مسیر این پسر را به دفتر پست نشان دهید؟
۶۵	قضاوت صحیح	اکنون به تصویر نگاه کنید. علی و صالح می خواهند از خانه به مدرسه بروند. از چند مسیر می توانند بروند؟ با مداد بکشید. حالا بگویید، کدام مسیر کوتاه تر است؟ اگر علی از خیابان های یاس و شهید جلالی عبور کند و به مدرسه برود، در مسیر خود چه جاها و چه چیزهایی می بیند؟ نام ببرید.
۶۲	تفسیر کردن	مدرسه دلخواه شما چگونه است و چه خصوصیتی دارد؟ درباره مدرسه مورد علاقه تان صحبت کنید یا چند خط بنویسید یا نقاشی کنید
۶۱	قضاوت کردن	به چند گروه تقسیم شوید. هر گروه، یکی از مکان های مدرسه مانند نمازخانه، حیاط، کتابخانه و غیره را انتخاب کنید. دو یا چند نمونه از مقررات هر قسمت را بنویسید و بگویید رعایت این مقررات چه فایده های دارد؟
۶۱	تحلیل و ارزیابی	این بچه ها، چه مقرراتی را نمی دانند؟ ندانستن این مقررات چه مشکلاتی به وجود می آورد؟ این بچه ها، کدام مقررات را رعایت می کنند؟ چرا؟

۶۰	تفسیر کردن	اکنون با نگاه کردن به علامت‌ها، نام مکان‌هایی را که روی نقشه نوشته نشده، بنویسید. وقتی بچه‌ها وارد مدرسه می‌شوند، کدام مکان در سمت راست و کدام مکان در سمت چپ آنها قرار دارد؟ کدام مکان روبه‌روی آنهاست؟
۵۸	سؤال کردن	در مدرسه شما چه مکان‌هایی وجود دارد؟ نام ببرید. - چه کسانی در مدرسه شما کار می‌کنند؟ نام ببرید. - هریک از آنها چه کارهایی انجام می‌دهند؟
۵۹	تفسیر کردن	بچه‌ها شما هم می‌توانید در این همکاری سهمی داشته باشید. شما چه کارهایی می‌توانید بکنید؟
۵۷ و ۵۶	تفسیر کردن	به تصویرهای این درس توجه کنید. هر تصویر چه چیزی را نشان می‌دهد؟ جای خالی را پر کنید. ۲- در مدرسه چه چیزهایی یاد می‌گیریم و چه کارهایی انجام می‌دهیم؟ چرا مدرسه جای خوبی است؟
کابریگ شماره ۱۵	تفسیر کردن	با دوستانتان گفت و گو کنید: چه حوادثی ممکن است پیش بیاید؟ چه باید کرد؟ نتیجه را در کلاس بگویید.
کابریگ شماره ۱۶	قضاوت صحیح	به این نکات در خانه یا مدرسه تان دقت کنید و جدول را کامل کنید. اگر نکات ایمنی رعایت نشود، پیشنهاد دهید.
۵۲	تفسیر کردن	به تصاویر روبه‌رو نگاه کنید و مراحل کار آتش‌نشان‌ها را توضیح دهید.
۵۴	استدلال کردن	به غیر از آتش‌سوزی در چه موارد دیگری می‌توانیم از آتش‌نشانی کمک بگیریم؟
۵۲	سؤال کردن	اگر در محل زندگی شما آتش‌سوزی رخ دهد، با چه شماره‌های تماس می‌گیرید و چه می‌گویید؟ جای خالی را کامل کنید.
۵۱	سؤال کردن	چگونه از خانه‌مان محافظت کنیم؟ کدام نکات ایمنی را رعایت کنیم؟
۴۹	سؤال کردن	با یکی از افراد سالخورده خانواده تان گفت و گو کنید. چند مورد از تفاوت‌های خانه‌های آن‌ها را با خانه‌های امروزی بپرسید و در کلاس بگویید.
۴۹	تحلیل و ارزیابی	خانه شما چه تفاوت‌هایی با خانه آقای محمودی دارد؟ چه شباهت‌هایی دارد؟
۴۸	تفسیر کردن	به نقشه‌ی زیر نگاه کنید. ۱- وقتی وارد خانه می‌شویم، کدام مکان‌ها، سمت راست و کدام مکان‌ها سمت چپ ما قرار دارد؟ ۲- کدام مکان روبه‌روی ما است؟ ۳- حمام بین کدام مکان‌ها قرار دارد؟ ۴- کدام اتاق‌ها به حیاط راه دارند؟ آشپزخانه در کدام سمت قرار گرفته است؟
کابریگ شماره ۱۳	تحلیل و ارزیابی	با خط، تصویر را به عبارت مناسب وصل کن.
کابریگ شماره ۱۴	تحلیل و ارزیابی	به این تصویرها نگاه کنید و شماره تصویر مناسب را در جای خالی بنویسید.
۴۷	سؤال کردن	چرا در شهرهای بزرگ، ساختمان‌های بلندتره یا آپارتمان می‌سازند؟
۴۴	استدلال کردن	چرا همه انسان‌ها به خانه نیاز دارند؟
۴۷	تحلیل کردن	به این تصویرها نگاه کنید. در مناطق پر باران، سقف خانه‌ها را شیب‌دار می‌سازند. چرا؟ آیا می‌دانید این نوع خانه‌ها را در کدام مناطق ایران می‌توان دید؟
۴۲	تفسیر کردن	شما و دوستانتان تصمیم گرفته‌اید در خانه تان صرفه‌جویی کنید و اسراف نکنید. همفکری کنید که در این مورد چه کارهایی می‌توانید انجام بدهید؟ چند کار پیشنهاد بدهید.
۴۱	استدلال کردن	آیا بازیافت کمک به حفظ منابع است؟
۴۱	سؤال کردن	بازیافت چیست؟
۴۰	سؤال کردن	پرس و جو کنید خانواده‌ها برای بیرون گذاشتن زباله چه نکاتی را باید رعایت کنند؟
۴۰	تفسیر کردن	ما هر روز مقداری زباله تولید می‌کنیم. همفکری کنید و چند راه پیشنهاد کنید تا در خانه یا مدرسه، زباله کمتری تولید شود.
۴۰	استدلال کردن	جمع شدن زباله‌ها برای سلامتی ما ضرر دارد و خطرناک است. چرا؟
۳۹	قضاوت صحیح	آیا شما تصمیمی شبیه به تصمیم مریم در زندگی تان گرفته‌اید؟ در کلاس تعریف کنید.
۳۹	سؤال کردن	به نظر شما مریم از چه چیزی ناراحت شد و خجالت کشید؟
۳۸	تحلیل و ارزیابی	چرا وقتی غذا می‌خوریم از خداوند تشکر می‌کنیم؟
۳۸	سؤال کردن	از معلم خود یا بزرگترها بپرسید خداوند در قرآن درباره‌ی اسراف چه فرموده است؟
۳۸	سؤال کردن	اسراف یعنی چه؟ چند نمونه مثال بزنید.

۳۸	استدلال کردن	آیا شما و افراد خانواده تان پس انداز می کنید؟ چگونه؟ پس انداز چه فایده هایی دارد؟
۳۸	قضاوت صحیح	اکنون که پیام های بچه ها را خواندید، بگوئید با کدامیک موافقید و آن را انجام می دهید؟ کدام را تصمیم می گیرید از این پس انجام دهید؟
۳۶ و ۳۷	تفسیر کردن	چگونه درست مصرف کنیم؟
۳۸ و ۳۷	ارزیابی شواهد و اظهارات	ما نمی توانیم همه چیزهایی را که دوست داریم، بخریم. من به اندازه پولی که دارم، خرج می کنم. پس - اندازه می کنیم. ما همیشه مقداری از پولمان را پس انداز می کنیم.

بحث و نتیجه گیری

در کتاب مطالعات اجتماعی سال سوم ابتدایی زیرمقوله «سؤال کردن» ۱۱,۲۲ درصد، زیرمقوله «تحلیل و ارزیابی» ۲۷,۲۱ درصد، «استدلال کردن» ۹,۵۲ درصد، «ارزیابی شواهد» ۲۶,۱۹ درصد، «تفسیر کردن» ۱۶,۳۲ درصد و «قضاوت صحیح» ۹,۵۲ درصد را شامل می شود. میان زیر مقوله های نوشته شده، زیر مقوله «تحلیل و ارزیابی» بیشترین درصد فراوانی و زیر مقوله «قضاوت صحیح» و «استدلال کردن» کمترین درصد فراوانی را به خود اختصاص داده اند. با توجه به نتایج پژوهش میزان توجه به تفکر انتقادی در کتاب مطالعات اجتماعی سوم ابتدایی پایین ارزیابی می گردد و به تمامی مقوله های آن به طور متعادل پرداخته نشده است. به منظور تقویت زیرمقوله های بالا پیشنهاد می گردد معلمان سؤالات و فعالیت هایی مکملی را تدوین نمایند که تفکر انتقادی را برانگیزد و برنامه ریزان با توجه به زیرمقوله هایی با درصد پایین، تغییراتی را در کتاب درسی ایجاد نمایند. نتایج این پژوهش با پژوهش (Karimian and et al, 2016) همسو است. نتیجه این پژوهش بیانگر این است که کتاب های «مطالعات اجتماعی» دوره ابتدایی ظرفیت لازم برای تقویت توانایی مهارت های تفکر انتقادی مطلوب را در شاگردان ندارد.

با توجه به نتایج به دست آمده از این تحقیق و بررسی نظرات و اندیشه های علمای تربیتی به ارائه مجموعه پیشنهادهایی جهت استفاده در موقعیت های تربیتی پرداخته می شود: گسترش و توسعه بحث ها و گفتگوهای کلاسی در بین فراگیران (برای تقویت مهارت سؤال کردن)، استفاده از روش های تدریس فعال در کلاس های درسی (مانند روش بارش مغزی برای تقویت مهارت سؤال کردن)، فراهم کردن موقعیت های واقعی در کلاس های درسی جهت انتقال یادگیری (به منظور تقویت مهارت های تحلیل، استدلال و ارزیابی و تفسیر و قضاوت صحیح) نوشتن کتاب های درسی مختلف تحصیلی بر اساس شاخص های تفکر انتقادی، راهنما بودن معلم در کلاس های درسی به جای انتقال اطلاعات و مهارت های درسی، فراهم کردن موقعیت ارائه نظرات و اندیشه های مختلف از طرف فراگیران، توجه به نظرات اندیشمندان حوزه تفکر انتقادی، به ویژه نظرات لیمن در تدوین برنامه های درسی، عدم تحمیل مطالب مورد یادگیری به دانش آموزان، توجه به نیازهای واقعی دانش آموزان در محیط های یادگیری، پرورش مهارت خود آگاهی و خود تنظیمی در فراگیران، گسترش و توسعه مهارت های تفکر انتقادی در بین فراگیران، توجه به ساختار دانش به جای یادآوری و بازیابی مجدد دانش، به وجود آوردن و طراحی محیط های یادگیری در جهت توسعه تفکر در بین فراگیران، آموزش های پیش و ضمن خدمت کلیه معلمان در مقاطع تحصیلی مختلف جهت آشنایی با روش تفکر انتقادی، توجه به تجربیات کشورهای دیگر در زمینه توسعه تفکر انتقادی در محیط های تربیتی.

References

- Abbasi Yadkouri, M. (2002). A Study of the Content of Secondary School Social Studies Textbook on Cultivation of Critical Thinking Skills Based on the Social Perspective of Curriculum, Psychology, Allameh Tabataba'i University, Faculty of Psychology and Educational Sciences. [in Persian]

- Akhundzadeh, K. Ahmari Tehrani, H. Salehi, Sh. Abedini, Z. (2012). Critical Thinking in Iranian Nursing Education. *Iranian Journal of Medical Education*, 11(3):210-221 .[in Persian]
- Bahrani, M.(2002). Evaluation of Students' Readiness for Learning from the Viewpoints of Undergraduate Students. Isfahan University of Medical Sciences. *Research Plan*, 21: 79304
- Cheng, Y.Y. (2009). Critical Thinking in Use. *US-China foreign language*. ISSN 1539-8080 USA. 7(12). Serial No.75.
- Del Negro, G. (2017). Thinking through evocative, cultural objects to construct an inclusive learning environment. *Adult Education for Inclusion and Diversity*, 63.
- Ennis, R. (2002). An outline of goals for a critical thinking curriculum and its assessment, available at: <http://faculty.ed.uiuc.edu/rhennis>.
- Ghanbari, H. Abadi, A. Gravand, H. Mohammadzadeh Qasr, A and Hosseini, A. A. (2012). Investigating the Relationship between Critical Thinking and Self-directed Learning in Nursing and Midwifery Students in Mashhad and Its Role in Academic Success. *Journal of Yazd Medical Education Sciences Research and Development Center*, 7 (4): 57-64 .[in Persian]
- Hashemi Nejad, F.(2001). A Theoretical Framework for Critical Thinking-Based Curriculum in Elementary School with Emphasis on Social Studies Curriculum, Azad University, *Science Research Branch* .[in Persian]
- Johnson, E. B. (2002). Contextual teaching and learning: What it is and why it's here to stay. *Corwin Press*.
- Karimian, H. Nateghi, F. Seifi, M. (2017). Evaluating and Analyzing the Content of the Sky Gifts Book Based on Critical Thinking Skills. *Journal of Educational Research*, 12 (51): 97-118 .[in Persian]
- Karimian, H. Nateghi, F. Seifi, M. (2016). Critical Thinking Skills in the Elementary Books on Social Studies, *Journal of Islam and Educational Research* , 8(1):60-67 .[in Persian]
- Maroufi, T. Abdollahzadeh, K.(2015). Investigating the Relationship between Philosophical Mentality with Critical Thinking and Irrational Beliefs among Elementary and Secondary School Principals in Bukan County. *Journal of Analytical-Cognitive Psychology*, 23: 57-64 .[in Persian]
- osareh, A.R. Imam jomeh, M. R. & Ekrami, B.(2015). Assessment of Critical Thinking in Sixth Grade Basic Social Studies, Second National Conference on Sustainable Development in Educational and psychological Sciences, Social and Cultural Studies, Tehran, Soroush Hekmat Mortazavi Islamic Studies and Research Center, Institute of Education Awesome Mehr Arvand, *Sustainable Development Solutions Center* .[in Persian]
- Paul, R . Elder, L.(2000). Critical Thinking: the path to responsible citizenship, *High school Magazine*, 7 (8):1015-2000.
- Saif, A. A.(2000). Educational Psychology(Learning and Teaching Psychology), Tehran: *Awareness* .[in Persian]
- Sarabandi, S. & Khosravi Tanak, M. (2018). Content Analysis of the First Elementary Mathematics Book Based on Lippman's Critical Thinking, 5th Teacher-Conference, Minab, *Minab County Education* . [in Persian]
- Shahabi, M. (2005). Critical Thinking, Critical Education. *Social Science Education*, 8(2): 16-10 .[in Persian]
- Smith-Stoner, M. (1999). Critical thinking activities for nursing. *Lippincott Raven*.
- Thomson, A.(2003). A Critical Reasoning Guide to Action, Hasheminejad, Tehran: *Islamic Azad University Press*.
- Yaghoubi, R . Maroufi, Y.(2011). Critical Thinking: Investigating the Place of Critical Thinking in the Content of Secondary School Social Studies. *Journal of Social Science Education Growth*, 47:30-39 . [in Persian]